УДК 81’367.625:001.4:793.3
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2026.49.25

ДІЄСЛОВО У ТЕРМІНОЛОГІЇ КЛАСИЧНОГО ТАНЦЮ

VERB IN CLASSICAL DANCE TERMINOLOGY

Романчук О.В.,
orcid.org/0000-0001-8215-9741
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри української та іноземних мов
Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського

Коваль Р.С.,
orcid.org/0000-0001-9284-7505
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української та іноземних мов
Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського

Калимон Ю.О.,
orcid.org/0000-0002-0062-2382
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української та іноземних мов
Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського

Сосіна В.Ю.,
orcid.org/0000-0003-4866-532X
кандидат педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри хореографії та мистецтвознавства
Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського

У статті на матеріалі французької та української мов проаналізована роль дієслів у термінології класичного танцю. Їхня семантична продуктивність обумовлюється природою танцю як мистецтва руху / дії. На думку José Juan Pacheco Ramos, після поширення балету в нефранкомовних країнах виникло нове явище – складність вивчення класичного танцю без знання французької мови. Володіння цією лексикою є необхідним для досягнення навчальних цілей й усунення невідповідностей або неточностей при перекладі. Доволі часто, аналізуючи праці українських науковців (тих, котрі не знать французьку мову) з цієї тематики, ми побачили, що частина термінів французькою мовою у їхніх роботах написана з помилками, коли, зокрема, немає необхідних діакритичних знаків.

Виявлено, що дієслова слугують основою для формування спеціалізованих понять галузі для найменування положення тіла, рухів, технічних прийомів і способів їх виконання. Установлено, що похідні іменники й дієприкметники, зберігаючи мотиваційні зв’язки із дієсловом, набувають вузькоспеціального значення у хореографії. В українській термінології класичного танцю частина термінів функціонує у якості запозичень із французької мови. У цьому випадку основне значення дієслова набуває семантичної спеціалізації й застосовується фонетико-графічна асиміляція: алонже; аронді; асамбле; балансе; балоне; балоте; батман; брізе; шасе; детурне; девелопе; екарте; ешапе; ефасе; фуете; глісад; піке; ракурсі; ранверсе; ретіре та інші. Для нефахівця ці терміни, як правило, незрозумілі. Окремі проаналізовані дієслова використовуються для найменування основних фізичних дій хореографа й танцівника. Основа деяких дієслів слугує для утворення термінів на позначення суб’єктів хореографічної діяльності. Перспективи подальших досліджень стосуються комплексного зіставного аналізу словотвірних моделей французьких та українських термінів класичного танцю й укладанні відповідного словника.

Ключові слова: дієслово, термінологія, танець, французька мова, українська мова, запозичення.

The article analyzes the role of verbs in the terminology of classical dance, using material from French and Ukrainian. The semantic productivity of these verbs is explained by the nature of dance as an art of movement and action. According to José Juan Pacheco Ramos, after ballet spread to non-French-speaking countries, a new problem appeared: it became difficult to study classical dance without knowledge of French. Knowledge of this vocabulary is necessary for achieving learning goals and for avoiding inconsistencies or inaccuracies in translation. When analyzing the works of Ukrainian scholars who do not know French, we often noticed that some French terms in their texts were written incorrectly, in particular without the necessary diacritical marks.

The study shows that verbs serve as the basis for forming specialized concepts in this field, used to name body positions, movements, technical elements, and ways of performing them. It was also found that derived nouns and participles, while keeping their connection to the original verb, develop narrow, specialized meanings in choreography. In Ukrainian terminology of classical dance, some terms function as borrowings from French. In such cases, the main meaning of the verb becomes more specialized, and phonetic-graphic assimilation is applied. Examples include: allongé, arrondi, assemblé, balancé, ballonné, ballotté, battement, brisé, chassé, détourné, développé, écarté, échappé, effacé, fouetté, glissade, piqué, raccourci, renversé, retiré, and others. For non-specialists, these terms are usually unclear. Some of the verbs analyzed are used to name the basic physical actions of both the choreographer and the dancer. The root of certain

verbs is also used to form terms that refer to the participants in choreographic activity. Further research could focus on a comprehensive comparative analysis of the word-formation patterns of French and Ukrainian classical dance terms, as well as on compiling a corresponding dictionary.

Key words: verb, terminology, dance, French language, Ukrainian language, borrowing.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Класичний танець – один із найдавніших видів мистецтва. Сьогодні його цінують та практикують в усьому світі. Як і будь-які інші галузі, він також має власну особливу мову, яка складається з термінології, що походить з французької мови [12, с. 1]. Діахронічне дослідження підтверджує, що танцювальна лексика, розвиваючись, стає більш спеціалізованою. Щодо її структури та функції, тобто з синхронічної точки зору, кожен термін у танці набуває точного та унікального значення. Терміни й відповідні словосполучення не можна знайти у простому французькому словнику. Що ж стосується форм та значень лексичних одиниць, то, як правило, у словнику академічного танцю назва кроку пов'язана з його правильним виконанням. Знання значення терміна чітко дає нам уявлення про рух [10, с. 188].

На думку Sadetta Kuusisto, хореографії й технічним навичкам можна навчитися різними способами, але художнє самовираження досягається лише через навчання, що передається від майстра до учня. Ось чому історія класичного танцю – це, перш за все, історія великих митців, які його розвивали. Коріння танцю сягає глибини століть, але через нестачу достатньої документації й архівних даних розвиток класичного танцю не повністю висвітлений [12, с. 8].

Актуальність дослідження обумовлюється специфікою танцювального мистецтва, основою якого є саме рух й дії хореографа / танцівника, у найменуванні яких провідну роль відіграють дієслова. Вивчення їхньої семантики дозволяє зрозуміти закономірності функціонування термінології галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Sadetta Kuusisto у своїй роботі «Étude de la traduction des termes de danse classique dans deux manuels en finnois» / «Дослідження перекладу термінів класичного танцю у двох фінських посібниках» (2024) проаналізувала проблему перекладу термінології класичного танцю, яка використовується у посібниках, призначених для юних учнів. Науковиця вказує на те, що текст має бути простим і зрозумілим, щоб діти могли легко засвоїти зміст, одночасно знайомлячись із спеціалізованою лексикою. Також вона вказує на той факт, що термінологія класичного танцю пропонує широкий потенціал для аналізу через обмежену кількість досліджень, проведених на сьогодні [12].

Робота Ève Paquette-Bigras «Étude comparative du vocabulaire de description de la danse dans les archives et du vocabulaire de représentation de la danse dans la littérature» / «Порівняльне дослідження лексики, що використовується для опису танцю в архівах й лексики для представлення танцю в літературі» (2013) охарактеризувала зв'язок між мистецтвом та інформаційними науками. Метою її дослідження є внесок у розробку інструментів управління інформацією шляхом порівняння словника для опису танцю в архівах зі словником для представлення танцю у літературі, зібраним за допомогою методів автоматичного вилучення даних, щоб виявити потенційну взаємодоповнюваність [14].

José Juan Pacheco Ramos проаналізував взаємозв'язок між термінологією французького балету та, власне, самою цією діяльністю через діахронічне спостереження двох елементів. З моменту свого створення у Парижі вони були пов'язані у взаємозалежності через експансію, яка вивела їх з їхнього первісного французькомовного середовища на сучасну глобальну територію в Європі, Сполучених Штатах Америки та Океанії, де англійська мова утвердилася як лінгва франка, але французька продовжує позначати усі рухи у балеті [13, с. 203].

Ana Barri Almenar дослідила балетну термінологію, зазначаючи, що при перекладі іноземною мовою цим термінам не вистачає точності, зокрема, наприклад, з французької іспанською мовою [10, с. 181]. Систематичне вивчення лексики є необхідним для досягнення навчальних цілей, а також усунення невідповідностей або неточностей при перекладі [10, с. 188].

На думку Laetitia Basselier, класичний танець, який часто розглядають у зв'язку із сучасним або контемпорарі танцем, має власний філософський підтекст. Її дослідження «Entre essence et historicité de la danse classique: le "néo-classique" du XXe siècle à nos jours» / «Між сутністю та історичністю класичного танцю: від "неокласики" XX століття до наших днів» (2021) зосереджується на періоді від початку XX століття до наших днів й на двох термінах, що зазвичай асоціюються із класичним танцем – категорії неокласики та понятті грації [11].

Низка наших попередніх робіт присвячена питанням комунікативної підготовки студен-

тів освітньо-професійної програми Хореографія [2; 6; 8] й лексико-семантичним особливостям спеціалізованої термінології [1; 7]. З-поміж інших досліджень відзначаємо публікацію Катерини Максименко про хореографічну лексику у французьких музично-сценічних постановках XVII–XVIII століть [5] й Катерини Ливрінц, яка стосується аналізу адаптації французьких термінів хореографії в українській мові, динаміки збагачення французької мови спеціальною термінологією в залежності від розвитку хореографічного мистецтва з середини XVIII століття до наших днів [4].

Виклад основного матеріалу. Іспанська науковиця Ana Barri Almenar у своїй докторській дисертації «Estudio de la terminología de la danza académica» / «Вивчення термінології академічного танцю» (2015) проаналізувала проблеми викладання танців іспанським студентам, котрі практично не знають французької мови й тому повинні запам'ятовувати не лише послідовність рухів, але й іноземну термінологію. Це стає додатковою перешкодою у процесі навчання, а не підтримкою, як у франкомовному середовищі. Більша частина дисертації присвячена балетній лексиці й має на меті покращити комунікацію у танцювальній спільноті [13, с. 208].

Тривала історія танцю у Франції мала великий вплив на формування спеціальної мови цієї дисципліни [12, с. 18]. Для проведення нашого дослідження ми уклали перелік основних дієслів із відповідними похідними термінами французькою мовою із перекладом на українську, які, на нашу думку, активно використовуються у термінології класичного танцю:

Aligner / вирівнювати → alignée (f) – ряд; alignement (m) – вирівнювання;

Allonger / витягувати → allongé (m) – алонже;

Applaudir / аплодувати → applaudissements (m, pl) – аплодисменти;

Arrondir / заокруглювати → arrondi (m) – аронді;

Assembler / збирати; скликати → assemblé (m) – асамбле;

Balancer / розмахувати; розхитувати → balancé (m) – балансе; balancement (m) – мах (у гімнастиці);

Ballonner / роздувати → ballonné (m) – балоне;

Ballotter / розхитувати → ballotté (m) – балоте;

Battre / бити; вдарити → battement (m) – батман;

Bondir / підстрибувати → bond (m) – стрибок;

Briser / розбивати; ламати → brisé (m) – брізе;

Chaîner / закріплювати → tours (m, pl) chaînés – шене;

Changer / змінювати → changement (m) – зміна;

Chasser / гнатися за → chassé (m) – шасе;

Chuter / падати → chute (f) – падіння;

Composer / складати; компонувати → composition (f) – композиція; склад; compositeur (m) – композитор;

Coordonner / координувати → coordination (f) – координація;

Couper / різати → coupé (m) – купе;

Courir / бігти → course (f) – біг;

Créer / творити → création (f) – створення; créateur (m) – творець;

Croiser / схрещувати → croisé (m) – круазе;

Danser / танцювати → danse (f) – танець; danse (f) de salon / des bals – бальний танець; danses (f, pl) imposées – обов'язкові танці (у змаганнях); ouvrir la danse – відкривати танець; entrer dans la danse – почати танцювати; danseur (m), danseuse (f) – танцівник, танцівниця; danseur (m) étoile – соліст балету, danseuse (f) étoile – прима-балерина; danseur (m) à claquettes – танцівник чечітки;

Débouler / викотитися → déboulé (m) – обертання (у балеті);

Dégager / деблокувати; звільняти; ковзати ногою (у танці) → dégagé (m) – дегаже;

Déplacer / переміщувати → déplacement (m) – переміщення;

Détirer / розтягувати → détiré (f) – витягування;

Détourner / змінити напрям → détourné (m) – детурне;

Développer / розвивати → développé (m) – девелопе;

Écarter / розсувати → écarté (m) – екарте;

Échapper / уникати → échappé (m) – ешапе;

Effacer / стирати → effacé (m) – ефасе; effacer les épaules (f, pl) – випрямити плечі;

Élever / піднімати → élévation (f) – елевація;

Emboîter / з'єднювати в паз; врізати; вставляти (одне в інше) → emboîté (m) – амбуате;

Enchaîner / переходити (від одного до іншого) → enchaînement (m) – танцювальний номер; зв'язок; послідовність; сукупність; ланцюг;

Entraîner / тренувати → entraînement (m) – тренування; entraîneur (m) – тренер;

Entrer / заходити → entrée (f) – танцювальний вихід на сцену одного або кількох виконавців; перша частина розгорнутих класичних танцювальних форм;

Envelopper / обгортати; охоплювати; оточувати → enveloppé (m) – енвелопе;

Épauler / відводити плече назад → épaule (f) – плече; épaulement (m) – епольман;

Équilibrer / врівноважувати → équilibre (m) – рівновага; баланс;

Étendre / розтягувати; витягувати → étendu – протягнутий; витягнутий;

Exécuter / виконувати → exécution (f) – виконання;

Exercer / тренувати; виконувати → exercice (m) – екзерсис; вправа;

Faire / робити → faire le milieu – виконувати вправи на середині зали; faire un manège – виконувати серію поворотів або стрибків, що виконуються по периметру сцени; faire des pointes (m, pl) – ходити на пуантах;

Fermer / закривати → fermé – закритий;

Fondre / танути → fondu – танучий;

Fouetter / підганяти; стимулювати → fouetté (m) – фуете;

Frapper / вдарити → frappe (f) – удар;

Glisser / ковзати → glissade (f) – глісад;

Jeter / кидати → jeté (m) – жете;

Lever / піднімати → levé – піднятий;

Lier / зв'язувати → lié – зв'язаний; liaison (f) – зв'язок;

Maîtriser / володіння → maîtrise (f) – володіння; майстерність;

Marcher / ходити; крокувати → marche (f) – ходьба;

Muscler / зміцнювати м'язи → muscle (m) – м'яз;

Ouvrir / відкривати → ouvert – відкритий;

Participer / приймати участь → participant (m) – учасник;

Passer / проводити → passé (m) – час для розбігу / підготовки; passé (m) par terre – проведення працюючої ноги повз опорну;

Piquer / колоти → piqué (m) – піке;

Pirouetter / робити піруети → pirouette (f) – пірует;

Plier / згинати; присідати → plié (m) – пліє / присідання;

Porter / носити → port de bras (m) – пор де бра;

Préparer / готувати → préparation (f) – підготовка;

Quadriller / робити сітку (на папері); ділити на ділянки → quadrille (m) – кадриль;

Raccourcir / скорочувати → raccourci (m) – ракурсі;

Ramasser / збирати → ramasser des bras (m, pl) – жваво рухати руками; ramasser des pieds (m, pl) – рухати стопами;

Relever / піднімати → relevé (m) – релеве / вставання на пуанти;

Renverser / перевертати → renversé (m) – ранверсе;

Représenter / представляти → représentation (f) – презентація; спектакль;

Retirer / тягнути до себе → retiré (m) – ретире;

S'accroupir / присідати → accroupissement (m) – присідання;

Sauter / стрибати → saut (m) – стрибок;

Se mouvoir / рухатися → mouvement (m) – рух;

Se reposer / відпочивати → repos (m) – відпочинок;

Se retourner / повернутися → retournement (m) – перевертання;

S'échauffer / розминатися → échauffement (m) – розминка;

Siffler / свистіти → sifflement (m) – свист; освистування;

Situer / розміщувати → situation (f) – розташування; ситуація;

Soutenir / підтримувати → soutien (m) – підтримка; опора;

Suivre / слідувати за; супроводжувати → suivi – послідовний; безперервний;

Supporter / підтримувати; вболівати за → support (m) – підтримка; опора; supporteur (m) – вболівальник;

Tendre / натягувати → tendu – натягнутий;

Tomber / падати → tombé – томбе;

Tourner / повертати; крутити → tour (m) – поворот.

Ми бачимо, що перелічені терміни використовуються для найменування положення тіла хореографа / танцівника, рухів, технічних прийомів і способів їх виконання. Наприклад, дієслово позначає дію, а похідний іменник – рух / результат цієї дії: *détirer / розтягувати → détiré (f) – витягування; pirouetter / робити піруети → pirouette (f) – пірует; plier / згинати; присідати → plié (m) – пліє / присідання* та інші. Іменник, зберігаючи мотиваційний зв'язок із дієсловом, набуває вузькоспеціального значення у хореографії. Від дієслів також утворюються дієприкметники: *étendre / розтягувати; витягувати → étendu – протягнутий; витягнутий; fermer / закривати → fermé – закритий; fondre / танути → fondu – танучий; lever / піднімати → levé – піднятий; ouvrir / відкривати → ouvert – відкритий; tendre / натягувати → tendu – натягнутий* та інші.

В українській термінології класичного танцю частина термінів функціонує у якості запозичень. У цьому випадку основне значення дієслова набуває семантичної спеціалізації й застосовується фонетико-графічна асиміляція: *allonger / витягувати → allongé (m) – алонже; arrondir / заокруглювати → arrondi (m) – аронді; assembler / збирати; скликати → assemblé (m) – асамбле; balancer / розмахувати; розхитувати → balancé (m) – балансе; balancement (m) – мах (у гімнастиці); ballonner /*

роздувати → ballonné (m) – балоне; ballotter / розхитувати → ballotté (m) – балоте; battre / бити; вдарити → battement (m) – батман; briser / розбивати; ламати → brisé (m) – брізе; chasser / гнатися за → chassé (m) – шасе; détourner / змінити напрям → détourné (m) – детурне; développer / розвивати → développé (m) – девелопе; écarter / розсувати → écarté (m) – екарте; échapper / уникати → échappé (m) – ешапе; effacer / стирати → effacé (m) – ефасе; fouetter / підганяти; стимулювати → fouetté (m) – фуете; glisser / ковзати → glissade (f) – глісад; piquer / колоти → piqué (m) – піке; raccourcir / скорочувати → raccourci (m) – ракурсі; renverser / перевертати → renversé (m) – ранверсе; retirer / тягнути до себе → retiré (m) – ретіре та інші. Зазначимо, що для нефахівця ці терміни, як правило, незрозумілі.

Частина дієслів використовується для найменування основних фізичних дій хореографа й танцівника: *courir / бігти → course (f) – біг; marcher / ходити; крокувати → marche (f) – ходьба; muscler / зміцнювати м'язи → muscle (m) – м'яз; préparer / готувати → préparation (f) – підготовка; sauter / стрибати → saut (m) – стрибок; se mouvoir / рухатися → mouvement (m) – рух; se reposer / відпочивати → repos (m) – відпочинок; s'échauffer / розминатися → échauffement (m) – розминка* та інші. Основа деяких дієслів застосовується для позначення суб'єктів хореографічної діяльності: *composer / складати; компонувати → compositeur (m) – композитор; danser / танцювати → danseur (m), danseuse (f) – танцівник, танцівниця; entraîner / тренувати → entraîneur (m) – тренер*.

Висновки. Дієслова у термінології класичного танцю відіграють важливу роль. Їхня семантична продуктивність обумовлюється природою танцю як мистецтва руху / дії. У французькій мові між дієсловом та відповідним терміном часто зберігається прозорий мотиваційний зв'язок. В українській мові терміни французькомовного походження проходять процес адаптації, при якій використовується фонетико-графічна асиміляція.

Перспективи подальших досліджень стосуються комплексного зіставного аналізу словотвірних моделей французьких та українських галузевих термінів й укладанні відповідного словника. У цьому випадку необхідною є тісна співпраця фахівців з хореографічного мистецтва й викладачів «Іноземної мови професійного спрямування» (французької), яка забезпечить якісний кінцевий результат. Доволі часто, аналізуючи праці українських науковців (тих, котрі не володіють французькою мовою) з цієї тематики, ми бачили, що окремі терміни французькою мовою у їхніх роботах написані з помилками, коли, зокрема, немає діакритичних знаків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Данчевська Ю. Деякі аспекти лексичних одиниць терміносистеми класичного танцю. Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології», № 709, 2011. С. 69–73.

2. Коваль Р., Пугач Н., Романчук О., Сосіна В. Французька мова за професійним спрямуванням: Метод. рек. для студ. напряму підготовки «Хореографія». Львів: Компанія «Манускрипт», 2014. 56 с.

3. Ларусс французько-український словник. Українсько-французький словник [Текст]: 2 в 1 т.: 420000 одиниць пер. [гол. ред. В. Бусел]. Київ, Ірпінь: Перун, 2011. XIV, 987, XXIV, 471 с.

4. Ливрінц К. Адаптація французьких термінів хореографії в українській мові. Limes. Науковий вісник Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці. Вип. VII, т. 1. 2020. С. 263–268.

5. Максименко К. Хореографічна лексика у французьких музично-сценічних постановках XVII–XVIII століть. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв: науковий журнал, № 2. Київ: ІДЕЯ ПРИНТ, 2020. С. 157–161.

6. Романчук О., Коваль Р., Калимон Ю., Сосіна В. Особливості комунікативної підготовки студентів освітньо-професійної програми Хореографія. Закарпатські філологічні студії. Вип. 45, т. 1, 2026. С. 164–168. https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2026.45.1.25.

7. Романчук О., Коваль Р., Сосіна В., Пугач Н. Лексико-семантичні особливості термінології хореографії у французькій мові. Тези звітної наукової конференції професорсько-викладацького складу факультету іноземних мов Львівського національного університету імені Івана Франка за 2021 рік (3–4 лютого 2022 року). На пошану доктора філологічних наук, професора Катерини Яківни Кусько. Львів: ПАІС, 2022. С. 247–249.

8. Романчук О., Сосіна В., Акімова С., Коваль Р. Організація навчального процесу з дисципліни «Французька мова за професійним спрямуванням» (для студентів напряму підготовки «хореографія»). Освіта і наука в умовах глобальних викликів: Матеріали VI міжнародної науково-практичної конференції 11–15 червня 2013. Сімферополь-Судак, 2013. С. 136–139.

9. Термінологія класичного танцю: лекція для студентів 1 курсу ФПО спеціальності 024 «Хореографія» / розроб. Шевченко О. М. Львів, 2018. 17 с.

10. Barri Almenar A. Terminología de la danza académica: la importancia de denominarse «plié». Synergies Espagne, № 2, 2009. Pp. 181–189.

11. Basselier L. Entre essence et historicité de la danse classique: le “néo-classique” du XXe siècle à nos jours. Université de Lille, École Doctorale Sciences de l’Homme et de la Société Centre d’Étude des Arts contemporains. Thèse de doctorat. Discipline: Philosophie. 2021. 549 p. URL: https://theses.hal.science/tel-03495805/file/BASSELIER%20Laetitia_Thèse.pdf.

12. Kuusisto S. Étude de la traduction des termes de danse classique dans deux manuels en finnois. Kandidaatintutkielma. Romaaninen filologia. Jyväskylän yliopisto. 2024. 24 s. URL: https://jyx.jyu.fi/bitstreams/0d4a8b56-0c40-47ef-b687-d04ee605a47d/download.

13. Pacheco Ramos J. J. La terminologie française du ballet: des mouvements nommés en français. Synergies Espagne, № 10, 2017. Pp. 203–211.

14. Paquette-Bigras È. Étude comparative du vocabulaire de description de la danse dans les archives et du vocabulaire de représentation de la danse dans la littérature. Mémoire présenté à la Faculté des études supérieures et postdoctorales en vue de l’obtention du grade de maître en sciences de l’information. Université de Montréal, 2013. 119 p.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 01.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 06.11.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 24.11.2026